

նահանգի ըսուեցան : Ֆրանքլին ութը տարի ան փառաւոր պանդխտութիւն ընելէն վերջը 1785ին մեծ յաղթանակով իր հայրենիքը դարձաւ . քաղաքացիները ուրախութեամբ ընդունեցան զինքը, և իրենց նոր հասարակապետութեանը ժողովին նախագահ ըրին : Այսպիսի փառքով մեռաւ Ֆրանքլին 84 տարեկան՝ 1788ին, և բոլոր երկրին բնակիչները երկու ամիսի չափ սուգ մտան իրեն համար . կենդանագրին տակն ալ աս խօսքերը գրեցին .

«Յամպոց կորզեաց սա ըզանթիս կայծականց,
Եւ զգաւազան յանագորոյն ի բռնանց» :

Ֆրանքլին շատ տեսակ մանր գրուածքներ ունի, ամէնն ալ այնպիսի զուարճալի՝ ընտանի ու խելացի ոճով, որ կարդալ սկսողը առանց լմընցընելու չկրնար ձեռքէն ձգել, և առանց խելք սորվելու անոր խօսքերէն՝ չկրնար գիրքը գոցել : Այս պատիկ գրուածքներէն մէկը հայերէն տպուեցաւ մօտ տարիներս Սեկիւտար՝ աշխարհաբառ գեղեցիկ թարգմանութեամբ ու տպագրութեամբ, մէկալներուն ալ ճաշակը աս օրագրիս մէջ կուտանք :

Օ անգաղապտաններու վերայ :

Թիֆլիս որոշ չգիտցուիր թէ արդեօք հիները որ ատենէն սկսած են զանգակ բանեցընել, բայց աս յայտնի է որ ժողովուրդը ժամ հրաւիրելու համար չէին գործածեր . ուստի և ոչ զանգակատուն կար, ու Աբրուպայի մէջ առջի անգամ՝ Խտալիայի Վամպանիա ըսուած գաւառը գործածուեցաւ չորրորդ դարուն մէջ, և անկէ վերջը սկսաւ ուրիշ տեղուանք ալ, այսինքն՝ Վաղղիա, Վերմանիա և ուրիշ աշխարհքներ : Այլ որովհետեւ զանգակը կը գործածուի հեռու տեղ ձայն տալու համար, ան պատճառաւ բարձր տեղ կը կախեն, և ասոր համար շի-

նուած են զանգակատունները :

Օ անգաղապտաններուն ձևը, բարձրութիւնն ու մեծութիւնը շատ տեսակ կրնայ ըլլալ . բայց ասոնց դիրքը ընդհանրապէս վեց տեսակ է :

Ա . Օ անգակները ժամուն գմբեթին մէջ կը կախեն, աս կերպը հին է, անոր համար ալ խիստ քիչ կը գտնուի հիմա :

Բ . Օ անգակատունը անմիջապէս ժամուն դրան վրայ կը շինեն . աս կերպով շինած շատ կը գտնուի գոթացի ճարտարապետութեամբ շինած եկեղեցիներուն վրայ : Նուանի է աս կողմանէ Ֆրիպուրկի մայր եկեղեցին, որ ինչուան իրեն բարձրութեան իրեք մասը քառակուսի է և անկէ վերջը սրածայր :

Գ . Վամուն ճակտի երկու անկիւնները մէյմէկ զանգակատուն կը շինեն : Այս ձևս ալ շատ կը գտնուի գոթացի ճարտարապետութեամբ շինուած եկեղեցիներուն մէջ, ինչպէս է նաև Սեթմինսթրի եկեղեցւոյնը :

Դ . Վամուն չորս անկիւնները մէյմէկ զանգակատուն շինել : Այսիկայ թէպէտ և ահաւոր ու վսեմ բան կ'ըլլայ, բայց բերդի ձև առնելուն համար՝ այնչափ ժամու չլայլեր . և աս ձևը հիմա միայն անգղիացւոց եկեղեցիներուն վրայ կը գտնուի :

Ե . Օ անգակատունը ժամէն բոլորովին զատ շինել . ասիկայ մասնաւոր կերպով իտալացւոց սովորութիւն է : Այս տեսակ զանգակատուններուն մէջ երևելի են, Փիզայինը, Ֆիորենցայինը, ու Սենտկինը : Նուանի է նաև Վրեմնայի զանգակատունը, որ Խտալիայի մէջ ամենէն բարձրն է, և կ'ըսեն թէ ութերորդ դարուն մէջ շինուած է :

Զ . Օ անգակատունը ժամուն մէկ անկիւնը շինել, ինչպէս շատերը աւանդատան քովը կը շինեն . ասիկայ է հիմակուան սովորական կերպը թէպէտ և ասով չէնք քիչ մը տձև կ'երևնայ :

Սիջին դարու ատենները իւրաքանչիւր քաղաք իրեն մեծ պարծանք կը սեպէր մեծ ու բարձր զանգակատուններ ունենալը : Հիմա բոլոր զանգակատուններուն մէջ ամենէն բարձրը Սթրասպուրկի մայր եկեղեցւոյն զանգակատունն է , որ դրսուանց ալ վերէն 'ի վար զարդարուն է :

Երեսն անուանի է Ս Եննայի սրբոյն Ստեփաննոսի զանգակատունը իրեն ձևին ու զարդերուն աղուորութեանը համար . և որովհետև հոս պատկերը կը դնենք՝ անոր համար քիչ մը աւելի ընդարձակ խօսինք ասոր վրայ :

Եւ եկեղեցին Ս Եննայի հրապարակներէն մէկուն մէջ շինած է , չորս դին ալ մեծամեծ շէնքերով զարդարուած . ժամը գոթացի ճարտարապետութեամբ է , ճակատը մարմարիոնէ արձաններով զարդարած , որ ժամանակ անցնելով սեցած են : Եւ մոռնալ արևելեան կողմը շինած է զանգակատունը՝ Սթրասպուրկի զանգակատան ձևովը , թէպէտ և անկէ շատ աւելի ցած է . և բարձրութիւնն է 434 ոտք գերմանական : Եւ զանգակատունը զգալի կերպով դէպ 'ի հիւսիսային կողմը ծռած է , բայց ինչ պատճառէ ծռիլը չիմացուիր : Եւ աշտարակին մէջ մեծ զանգակ մը , կայ որուն միայն լեզուն 300 լիպրէ կը կշռէ : Եւ զանգակը (Յովսէփ կայսրը թափել տուեր է ան թնդանօթներէն որ () սմանցիք Ս Եննա քաղաքը պաշարելէն ետքը հօն թողեր փախեր էին Պարա Սուսդաֆա փաշային հետ 1683ին : Եւ մոռնալ ճակատը երկու ուրիշ պզտի աշտարակներ կան : Եկեղեցւոյն հարաւային կողմը երկրորդական դուռ մը կայ , որուն քովը 1451ին 'ի վեր քարէ ամպիրն մը կայ , և սուրբ (Յովհանն Կապիստրանոս անոր վրայ ելած ժողովրդեան քարոզ կուտայ եղեր , որ ժամուն մէջը չարդմելով՝ հրապարակը կը կենային :

Եկեղեցւոյն ներսի կողմը անանկ երեւելի բան մը չկայ , և բնական սեռութիւնն ու մթութիւնը գոյն-

զգոյն պատուհաններուն ու ապակիներուն պատճառաւ ահաւոր տեսք մը ունի : Թէպէտ և մէջը շատ գերեզմաններ կան , բայց երեւելի են մէյմը փեղերիկոս Դ . կայսեր գերեզմանը , մէյմըն ալ Եւգենիոս Սաւոյացի զօրավարինը :

Օ անգակատուններու վրայ խօսածնիս ամբողջացնելու համար աւելի ալ յիշատակի արժանի բան է՝ որ քանի մը անձինք մեքենական հրնարքներով զանգակատուններ տեղէտեղ տարին , ինչպէս Եւրիստոտէլ Լէպերթի անունով իտալացի մը որ 35 քայլ տեղ տարաւ զանգակատուն մը՝ մէջի զանգակներովը 16 երորդ դարուն մէջ : Սէյմ ալ 1776ին Սերրա անունով իտալացի մը երկու մեթրէն աւելի տեղ փոխադրեց զանգակատուն մը՝ որ 21 մեթրէն աւելի բարձրութիւն ունէր , և ան միջոցին Սերրային տղան ալ մէջը կեցած՝ զանգակները կը զարնէր : Եւ Սերրան կարգացող մարդ չէ եղեր , և միայն իր բնական հանճարով երեւելի մեքենագէտ եղեր է :

ԱԶԳԱՅԻՆ ՅԱՌԱՋԱՂԱՅԻՄՈՒԹԻՒՆ

Ս ասն Գ ' .

ԵՍՊԻՍ ուրեմն երեք են , որք ցարդ խոչընդոտն եղեն գեղեցիկ զարգացման ազգիս . այսինքն են ապշութիւն մտաց , աղքատութիւն և օձտումն եղբարց յիրերաց : Եւ պաքէն զուր ջան և անարդիւն վաստակ է դարձեալ կեղակարծ մտօք ձեռն միտել 'ի փորձ զարգացման ազգիս՝ չև զառաջս կալեալ և 'ի սպառնալու բարձեալ 'ի միջոյ գերեսին զայսոսիկ զխափանարարս ուսման և արուեստից և քաղաքականութեան :

Սակայն եթէ ոք ընդդէմ բանս եղեալ ասասցէ , թէ և արդ յազգի մերում տեսանի ոչ սակաւ յառաջա-